

ונקדשותי...

הכוון חינוכי-רוחני להוראת סוגיות צניעות
ובינו לבינה במסכת סנהדרין

עורך: יונה גודמן

על היחס למשכב זכר

- סנהדרין ט, ע"ב; סנהדרין כו, ע"ב -

הרב אבי גיסר

יו"ר מועצת חמ"ד, ראש מכון 'משפטי ארץ' ורבו של עפרה

ואמר רב יוסף: פלוני רבעו לאונסו הוא ואחר מצטרפין להרגו לרצונו
רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד. רבא אמר אדם קרוב אצל
עצמו ואין אדם משים עצמו רשע (סנהדרין ט, ע"ב).

וכן:

אמר רבי אלעזר: שבנא בעל הנאה היה כתיב הכא "לך בא אל הסוכן
הזה" (ישעיהו כב, טז) וכתיב התם "זתהי לו סוכנת" (מלכים א א, ב)
(רש"י: משכב זכור) (סנהדרין כו, ע"ב).

למהות הגישה

במסגרת כל לימודי התורה, בתורה שבכתב ובנביאים, בסוגיות בגמרא ובכל דברי
חז"ל, נפגשים אנו רבות עם הלכות, רעיונות, מצוות ואיסורים שעוסקים בהלכות
נשים, קידושין וגירושין, יחסי איש ואישה, עריות ומיניות.

כל מפגש כזה בכיתה הוא אתגר חינוכי ותורני שיש לחבבו, ולנצלו לצורך לימוד,
דיון ובניית נדבך בריא ומאוזן בנפשו של התלמיד ובעולמו של המתבגר. יסוד
מוסד בתורתנו הוא ש"צלם א-לוהים" שבאדם מתגלה גם בזוגיותם המאוחדת
והמקודשת של איש ואישה, והיא מקור הברכה, ככתוב: "ויברא א-לוהים את
האדם בצלמו בצלם א-לוהים ברא אותו זכר ונקבה ברא אותם ויברך אותם
א-לוהים" (בראשית א, כז). מכאן, שכל פגישה עם דברי התורה העוסקים בנושאים
אלה יכולה לשמש תשתית ללימוד ולהעמקה במהות חיינו וממילא גם בדרך חיינו
של תלמיד מתבגר. תקופת הצמיחה וההתבגרות של התלמידים מחייבת אותנו
כמחנכים ללוות את תהליך הגדילה הזה בשפה ברורה ובנעימה קדושה.

על כן, אין להתחמק מלימוד הנושא ואין לדלג מעל שורות קשות ומביכות בסוגיות הגמרא שלפנינו. כל התחמקות והתעלמות משאירה בנפש התלמיד חלל בתחום שהוא מהותי. אם לא ישתה התלמיד מים חיים בשיעור תורה, הרי שיזדקק לפנות אל בורות נשברים אשר לא יכילו מים חיים אלא תחליפים מזויפים שאין בהם ממש. התורה תיהפך, חלילה, לגורם לא רלבנטי, וכל שאר מקורות המידע והמסכים ישטפו את המוח ואת הלב.

עבור הר"מ, מדובר במטלה קשה. עליו להכין את השיעור בקפדנות. עליו לתכנן את אמירתו ואת הדיון שעתיד להתנהל בכמה מישורים. על הר"מ לקחת בחשבון את ההד שיעשו דבריו ואמירותיו ביחס לכל פרט שיועלה, ואת ההשפעה שתהא לשיעור זה על כל עולם הדמיון והרגש, על מושגי הזוגיות ועל עיצוב האישיות בתחום האינטימיות הזוגית והמיניות.

ובכל זאת: מצווה שלא לפחד ולא לירא, אלא לגשת לנושא מתוך "תמים תהיה" ומתוך שליחות חינוכית עמוקה. כמעט תמיד יפעל כאן הכלל: כל מה שייאמר בשיעור ובדיון הזה יהיה מועיל כפל כפליים ממה שלא ייאמר. לא מצא הכתוב משל מחזיק ברכה ליראת שמיים ולאהבת ה' יותר משיר השירים.

נישת גדולי התורה לתחום העקרוני

בשו"ע אבן העזר (סימן כג סעיף ג) הובאה ההלכה הבאה: "אסור לאדם שיקשה עצמו לדעת או יביא עצמו לידי הרהור. אלא אם יבוא לו הרהור יסיע לבו מדברי הבאי לדברי תורה שהיא 'איילת אהבים ויעלת חן' (משלי ה, יט)". המחבר מכוון בדבריו לדברי רבותינו ולדרשתם על פסוק זה במסכת עירובין נד, ע"ב:

אמר רבי שמואל בר נחמני: מאי דכתיב: 'אילת אהבים ויעלת חן' דדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד? למה נמשלו דברי תורה לאיילה? לומר לך - מה איילה זו רחמה צר וחביבה על בועלה כל שעה ושעה כשעה ראשונה - אף דברי תורה חביבין על לומדיהם כל שעה ושעה כשעה ראשונה.

הקורא את ההלכה עם הדימוי והדרשה מתמלא תמיהה: כיצד לא יחטא בחור הקורא הלכה זו ומכיר את הדרשה, או בחור שלומד את הגמרא בעירובין? הרי ההשוואה לאיילת אהבים זו היא עצמה לכאורה מביאה להרהור ודאי?! והדרשה הזו - כלום ראוי לחכמים להביאה?

על כך השיב אחד מנושאי כליו של השו"ע (המובא על דף השו"ע), בעל 'עזר מקודש', רבי אברהם דוד מבוטשאטש:

אין שום בחור נמנע מללמוד בספרים הקדושים דברים שיש בהם צד גרם הרהורים בכמה הלכות שבסדר נשים. וכל שהוא בסגנון שכתוב בספרים הקדושים אין בזה שום פתחון פה, חשש דררא [גורם] דניבול פה או גרם הרהורים.

בעל ה'עזר מקודש' אינו חושב שיש כאן איזו סגולה פלאית או הגנה מיוחדת. הוא בא ללמדנו שהעיקר הוא ההקשר, הסגנון, היחס והאווירה שבהם אנו מטפלים בסוגיות אינטימיות ואפילו בדיונים ההלכתיים ה"מביכים" ביותר, כגון: הגדרת העראה, קישוי, או דם בתולים וכיו"ב. וכך הוא ממשיך:

אין הגדר בזה בהרהור כל דהו אגב שיטפא וכעין מה שכתבתי במקום אחר אודות מניעות הרבה דברים מלהסתכל בהם, שלגבי אגב שיטפא לא שייך איסור בו הוא בזה שכל מסיח דעתו כפי סגנון יכולתו וידיעתו לא ניתנה התורה הקדושה למלאכי השרת ואין בזה דררא דאיסורא. ומה שכתוב בשם האר"י ז"ל אודות מי שהרהר והסיח דעתו מתפילין באמרו שלא ניגע לריק, נראה שהיה זה בהשתקעות הרהור ובהתעוררות תאוה בנפשו בציור בדמיונו פועל התאוה היא בפועל, שהוא סגנון הקובע רושם במידות הנפש למה שיש בו גרירה ח"ו לגילוי עריות ממש וגם מצד טומאה בלילה על ידי רושם התעוררות. בזה יש קפיידא, מה שאין כן בזולת זה. וכל שאין התעוררות בנפש המתאוה על ידי זה הרי זה כל לשונות שבספרים הקדושים בזה שמזכירים מהפעולה ואין חשש קפיידא בזה... ולא תתורו זה קאי על השתקעות חקירה בנפשו, ואילו היה האיסור גם בכל שהוא לא היה מועיל בחינת דמיא עלייכו כי כשורא והיה זה מסגנון ארבה ולא יסור לבבי אלא ודאי כל שאינו מעורר תאוותו בזה רצונו הנגלה להרגשתו ממש בדרך בחירה בזה אין איסור על זה.

למדנו שיש שני מיני "הרהור": יש הרהור טבעי, דמיון טבעי ופשוט העולה למקרא הדברים ומתוך הדיון ההלכתי בסוגיה. הרהור זה מחזק ומחסן את האדם, ונוטע בו יחס מאוזן ובוגר כלפי הנושא. המידע והגילוי דווקא מעצימים את ההתפתחות

המינית החיובית. לעומתו, אדם אשר מגרה את עצמו ומשקיע מחשבה באופן יזום ומתמשך בתוך הדמיון היצרי הגס, הוא היוצר משקע עכור בדמיונו, ופוגם ביופיו ובטבעו של הנושא היקר הזה. הרהור זה הוא האסור על פי ההלכה (גם אל הרהור האסור והגירוי היזום ראוי להתייחס, ולהעניק לתלמיד כוח וביטחון בכך שביכולתו של כל אחד לבנות את אישיותו ואת מידותיו הטובות, אפילו שלפעמים נכשלים).

לפירושם של דברי הגמרא

בגמרא בסנהדרין ט, ע"ב נאמר:

ואמר רב יוסף: פלוני רבעו לאונסו - הוא ואחר מצטרפין להורגו.

לרצונו - רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד.

רש"י: פלוני רבעו - במשכב זכור. לאונסו - על כרחו.

פירוש: במקרה א' אדם מעיד על עצמו שאדם אחר אנס אותו ובא עליו במשכב זכר. במקרה ב' הוא מעיד שאדם אחר בא עליו לרצונו, בלא אונס. הוא משתמש במילה "רבעו" בגוף שלישי כדי להרחיק עצמו מן העבירה, כאילו אומר: "זה לא אני, זה אדם אחר". אולי יש כאן ביטוי למצבו הנפשי של הנרבע שמדחיק את המעשה ואינו מייחס אותו אל עצמו.

(בשולי הדברים נדגיש, כי נוכח מטרת מאמר זה, לא אתייחס כאן לדיני עדות ולניתוח המושג המהפכני "פלגינן דיבורא", אלא לשאלת משכב זכר בלבד.)

אותו נושא כללי עולה שוב בגמרא, בסנהדרין כו, ע"ב:

אמר רבי אלעזר: שבנא בעל הנאה היה. כתיב הבא: "לך בא אל הסוכן הזה", וכתיב התם: "ותהי לו סוכנת ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך".

רש"י: בעל הנאה - כמשמעו. ויש אומרים משכב זכור. סוכנת - מחממתו. וחבירו: "ובוקע עצים יסכן במ"

(קהלת י, ט).

ס.כג הוא שורש בערבית, ומשמעו חימום, כמו מעיינות 'הסחנה' שהם מעיינות חמים, או 'סכינה' שהוא חמין. לשון ייחודית זו נאמרה על שבנא כדי ללמדנו שהיה פרוץ בעריות ואף במשכב זכר. התנהלותו, בגידתו בחזקיהו המלך ובתושבי ירושלים ודאגתו החולנית לכבודו ולשררתו, כל אלה מעידים על היותו אדם רשע שיש לדייק בפסוקים ולהוסיף בגנותו.

משכב זכור - מהות האיסור

על עצם האיסור וביחס לשאלות יסוד הנלוות אליו, מצאנו לנכון להעתיק דברים מתוך ספרו של הרב אליעזר מלמד, **ברכת הבית ושמחתו**, עמ' 117-121. הדברים הועתקו בקיצורים ובשינויים קלים. להלן דבריו:

נצטוונו בתורה (ויקרא יח, כב): "זאת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא". וכן נאמר (ויקרא כ, יג): "זאיש אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם מות ימותו דמיהם בם". שתי אפשרויות של משכב ישנן עם אשה, כדרכה ושלא כדרכה, שנאמר משכבי אשה. שלא כדרכה היינו במקום הרעי (פי הטבעת), וזה מה שהזהירה התורה בזכר, שלא יבעל את חברו במקום הרעי. ומשעה שהיתה 'העראה', היינו שהעטרה שבראש האיבר נכנסה לתוך הנקב של הרעי, עברו שניהם באיסור תורה, למרות שלא כל האיבר נכנס לאותו המקום ולמרות שלא יצא ממנו שכבת זרע. וזאת בתנאי שהאיבר היה בקישוי. וכל כך חמור איסור זה, עד שהעוברים עליו נענשים במיתת סקילה, שכל מקום שנאמר "דמיהם בם" פירושו סקילה. והעונש הוא רק כאשר עשו זאת בזמזיד, בפני שני עדים שהתרו בהם שלא יעשו כן, ושם יעשו יענשו בסקילה, ולמרות זאת עברו וחטאו בפניהם. בפועל אין כמעט מי שמעיז לבצע חטאים שחייבים עליהם מיתה בפני עדים שמתרים בו שאם ימשיך בחטאו ייענש במיתה.

רבים סוברים שהמשתוקקים למשכב זכר נולדו עם תכונה זו, ואין ביכולתם לשנותה. ולכן לדעתם, מי שנוטה לכך, צריך ללכת אחר נטיית ליבו, ובוודאי שאין לבקרו על כך. אולם על פי התורה, גם כשיש לאדם נטייה חזקה לכך, האיסור נותר במלוא תוקפו, וחובה עליו להתגבר על יצרו. וכשם שהמתאווים לנאוף עם אשת איש חייבים להתגבר על יצרם. אמנם דיניי שמיים מתחשבים בקושי של האדם להתגבר על יצרו, וככל שיצרו חזק יותר, כך עונשו קל יותר.

גם אם נקבל תופעה זו כנטייה מולדת, ברור לנו שגם לאקלים החברתי והמוסרי יש השפעה רבה, לא פחות מהנטייה המולדת.

עובדה היא, שהיו תרבויות בעבר שתופעה זו הייתה רווחת אצלם מאוד, עד מצב שבו רוב הגברים חטאו בזה. לעומת זאת בישראל, כאשר התנאים הסביבתיים עודדו יחסי אישות תקינים בין איש לאישה ושללו יחסי גברים, נטייה זו כמעט ולא באה לידי ביטוי. וכפי שלמדנו במשנה (קידושין פב, א): "רבי יהודה אומר: ... לא יישנו שני רווקים בטלית אחת, וחכמים מתירים". ובגמרא ביארו, שרבי יהודה החמיר בזה, שמא יגיעו לידי חטא. ויש לזכור שבעבר נהגו לישון בלא בגדים, הרי שהחמיר שלא ישנו שני רווקים ערומים תחת שמיכה אחת. וחכמים התירו, משום "שלא נחשדו ישראל על משכב זכור".

וכיוון שקשה להניח שטבעם הבסיסי של האנשים השתנה, מוכרחים להסיק שגם מי שנולד עם נטייה לכך, במסגרת החברתית מהסוג שרווחה בישראל במשך דורות רבים, נטיות אלו לא באו לידי ביטוי, עד שלא היה חשש שאנשים אלו יחטאו גם כאשר ישנו עם חבריהם בחדר סגור, בלא בגדים ותחת שמיכה אחת.

איננו יודעים מה השתנה בדור האחרון, עד שישנם אנשים שבטוחים שמטבע בריאתם תשוקתם מופנית אך ורק לבני מינם ואין להם שום בחירה בזה. האם החירות שהפכה לגורם מרכזי בחיינו, יחד עם המעלות שבה, נתנה דרור גם לכל הנטיות שהיו כמוסות בתהומות הנפש לצאת אל הפועל, ומשיצאו קשה יותר להתגבר עליהם? או שמא התנועה הנשית לשוויון ולשינוי תרבותי-חברתי היא שיצרה מתח ומלחמה בין המינים וגרמה לבלבול זהות בקרב מקצת הגברים ולחשש מפני קשר עם אשה? ויש עוד השערות והסברים להתגברות התופעה.

חשוב לדעת, שלעיתים הצער, התסכול והבושה שמלווים נטייה שכזו קשים כל כך, עד שיש צעירים שבוחרים לשים קץ לחייהם מרוב כאב. ועל כן צריך להדריך גברים ונשים שחשים נטייה שכזו, שישוחחו על כך עם הזויהם ועם רב או מדריך או מטפל מקצועי. ראשית, כדי לפרוק מעט מהסבל שמלווה אותם. ושנית, כדי למצוא את הדרך המיטבית להתמודד עם כך.

התורה הגדירה עוון משכב זכור כתועבה, ודרשו חכמים: "תועה אתה בה". כלומר, ייעודה של תשוקה זו לחבר בקדושה ושמחה את האישה והאשה, ומתוך חיבור זה נולדים ילדים והעולם מתקיים. ואילו החוטאים בזה מפנים את תשוקתם לבני מינם ופוגעים בקדושת הנישואין ובקיום העולם.

ומכל מקום אין להחמיר ביחס לחוטאים בזה יותר מאשר ביחס לחוטאים בשאר עבירות חמורות, כגון מחללי שבת. וכשם שמעלים לתורה מחללי שבתות כל זמן שאינם עושים זאת להכעיס, כך יש להעלות לתורה את העוברים על חטא זה, כל זמן שאינם עושים זאת להכעיס. קל וחומר כאשר יתכן שהם נזהרים שלא לעבור על החטא החמור של משכב זכר. יתר על כן, רבים מהנכשלים בחטא זה אינם חוטאים בו מתוך התרסה כדרך מחללי שבת, אלא מתוך צער על כך שיצרים אונס לזה. ורק ה' אלוהי השמיים והארץ, בורא הנשמות, יודע המחשבות ובוהן הלבבות, יודע את יצרו של כל אדם ויכול לדון אותו וברחמים לפי גודל ניסיונותיו ומכאוביו.

וחייבים להדגיש, שגם מי שאינו מצליח להתגבר על יצרו וחוטא במשכב זכור, חייב בכל שאר מצוות התורה, ועליו להתחזק ככל יכולתו במה שהוא יכול. ואף ביחס לחטא זה, על כל יום ויום וכל פעם ופעם שהוא מצליח להתגבר על יצרו ונמנע מהחטא יש לו שכר גדול. ועלינו לקבל את מצוות התורה שקבעה שמשכב זכור אסור באיסור חמור, וכאשר יש בידינו אפשרות, חובה עלינו להשתדל להניא את החוטאים מכך. ועם זאת עלינו לאהוב גם את מי שאינו מצליח להתגבר על יצרו, ולדעת שיש ערך גדול לכל מצווה ומצווה שהוא מקיים. וכל עוד הוא אינו מוציץ את נטייתו ואינו מתריס בחטאו, עלינו לקרבו לקהילה הדתית, כדי שיוכל להתחזק בתורה ובמצוות בכל מה שאפשר שלו. וכבר ידוע שערכו של הרע מוגבל ואילו ערכו של הטוב הוא בלא סוף. כיוצא בזה חומרתן של העבירות מוגבלת, ואילו ערכן של המצוות אין סופי.

ואם זה שחש נטייה חזקה מאוד לבני מינו לא מצא בת זוג שאיתה הוא יכול להתחתן, ואע"פ כן הוא מתגבר על יצרו ואינו חוטא, הרי

הוא מהאנשים שהקב"ה מכריז על מעלתם בכל יום שהם חסידים. ובעקדה שהוא מצליח לעקוד את יצרו לכבוד שמיים, הוא מגלה את הערך המוחלט והמקודש של התורה והמצוות, ותיקון גדול נעשה על ידו בעולם. אמנם להקים משפחה אינו זוכה, אבל אור נאמנותו לתורה מאיר בכל העולם, ומוסיף חיים וברכה לכל המשפחות.

יש סימן מיוחד לעניין זה בשולחן ערוך אבן העזר, סימן כד, ובו רק סעיף אחד: **"לא נחשדו ישראל על משכב זכר ועל הבהמה, לפיכך אין איסור להתייחד עמהן"**. ומוסיף השו"ע: **"ובדורות הללו שרבו הפריצים יש להתרחק מלהתייחד עם הזכר"**. הרב יואל סירקיס, בפירושו 'בית חדש' הביא את דברי השולחן ערוך הללו והעיר על כך:

הרב (השו"ע) כתב זה לפי מדינתו שהיו פרוצים בעבירה זו (בארצות השלטון העות'מני). אבל במדינותינו אין צריך להתרחק מן הדין רק ממידת חסידות אבל יש למחות מלשכב שני רווקים יחד (ערומים בשמיכה אחת).

על דברים אחרונים אלה כתב הרב יחיאל מיכל אפשטיין, ערוך השולחן (שם סי' כד, ו): **"ואין נוהגין כן. וחס ושלום מעולם לא שמענו לחוש לזה. והנזהר תבוא עליו ברכה"**. ערוך השולחן העיד שבדורותינו "נוהגים אפילו לישן שני רווקים בלא בגדים תחת שמיכה אחת ואין חוששים לכלום". גם כיום, בעת שכולם ישינים עם בגד קל או בגד תחתון, אין חוששין וכולם מוחזקים ככשרים לעניין משכב זכר. ואף על פי כן, גם אחר שאמרנו כל זאת, בכל זאת אנו מכירים בקיומה של הנטייה המינית ההומוסקסואלית, ומבינים את הצער והכאב שהיא גורמת. וזאת יש לדעת ולהסביר: דרכה של הגמרא בכל סוגיה לדון וללבן את הכללים ההלכתיים לאורם של מקרי קצה. מקרים אלה אינם משקפים את המציאות השכיחה או את הנורמות הנהוגות. להיפך, הגמרא עורכת דיון משפטי-מקצועי של מומחים בתחום ההלכה. לעתים קרובות נראה דיון זה כמו דיון מלומד במעבדת חקר. מקרי הגבול, המקרים הקיצוניים המובאים לדיון, תפקידם לחייב את החכמים להגיע להגדרות חדות ובהירות, ולנסח את מסקנות הדיון האנליטי-מקצועי בניסוחים משפטיים. יש לדעת כי כל סוגיה בגמרא משקפת עבודה של מעבדת חקר הלכתית. "פלוני רבעו לאונסו או לרצונו" הוא מחקר בהלכות עדות

על פי מקרה קיצוני ולא נפוץ. גם בימינו עולים מקרים קשים מסוגים שונים. המציאות עולה לעתים על כל דמיון, אך אין היא מבטאת נורמה מקובלת. מקרה קיצוני כזה של משכב זכר באונס כפוי מתרחש בעיקר בבתי סוהר או במצבי קצה של הישרדות, שבי, מלחמה או מתוך בדידות נואשת.

בהמשך הסוגיה אנו נחשפים לסיפור התמוה של אבישג השונמית, סוכנת המלך דוד.¹¹ הסיפור יתבהר יותר אם נזכור שהוא מובא כפתיח למלחמת הירושה על כסאו של דוד. בסופו של הפרק הומלך המלך שלמה כנגד כל הסיכויים וכנגד כל התככים. גם לסיפור אבישג קשר ברור לנושא. יועציו הקרובים ואנשי ביתו של דוד מנסים לפתור את שאלת הירושה בדרך מקורית. הם מבקשים לנצל את זקנתו ואת מחלתו של המלך כדי להביא אל חיקו נערה יפה אשר תביא את המלך להולדת יורש חדש. יורש זה יגדל בחסותם של החצרנים ויועצי החרש, ויהפוך לשליט הנתון לשליטתם. אולם דוד המלך, בחכמתו ובשליטתו העצמית, סיכל את המזימה: "והמלך לא ידעה". ללמדך שגם במצב המורכב ביותר יכול אדם למלוך על עצמו ולמשול ביצרו

"איזהו גיבור? הכובש את יצרו" (אבות ד, א).

11. הערת עורך: להרחבה בנושא זה, ראו מאמרו של הרב יובל שרלו בחוברת זו.